

Vpliv razsvetljenstva na reformiranje absolutnih monarhij

Od leta 1740 je Evropa v kulturnem pogledu popolnoma v znamenju razsvetljenstva. Razsvetljenci razglasijo miselno, umetniško, znanstveno, pravno in tudi politično avtonomijo človeka. Učijo, da je narava urejena skladno ali harmonično in da je vanjo zajet tudi človek. Narava je enaka Bogu ali umu. Pride do novega odnosa do Boga. Človek deluje z razumom in umom. Na isto mesto se postavi um. Razvije se naravno ali božje pravo: načela, ki so nad vsemi. Glavno načelo je splošno koristno ravnanje. Cilj razsvetljenstva je bil, da bi nastal nov, zdrav svet, ki bi temeljil na umu. Človek mora vedno uporabljati svoj um. Absolutistične države Evrope so videli v monarhistični obliki oblasti izraz božje volje. Po mnenju razsvetljencev pa temelji država na pogodbi, za katero so se dogovorili ljudje, da so zavarovali svoje naravne pravice in interese. Vse do leta 1789 označuje Evropo to notranje protislovje med absolutističnim pogledom na državo in razsvetljenstvom. Razsvetljeni absolutizem je sad kompromisa, ki ga napravi marsikateri vladar z novimi idejami. Kot "prvi služabniki države" uresničujejo ti vladarji reforme, ki kažejo pot v prihodnost. V Evropi se začne v drugi polovici 18. Stoletja poleg silne demonstracije človeškega duha v delih razsvetljenske kulture razodevati odločilne spremembe na gospodarskem področju. Te spremembe se pokažejo najrazločnejše v Angliji, ki prva med evropskimi deželami doživi industrijsko revolucijo. V lupini stare Evrope se v drugi polovici stoletja poraja nova. Nikjer ni preobrat očitnejši kakor v Franciji, katere ancien regime (stari režim) ob vsem zunanjem blišču ni več kos notranjim problemom in se sesuje pod udarci francoske revolucije. Z razsvetljenstvom se konča za človeka njegova nedoletnost, ki ji je kriv on sam. Sapere aude! "Upaj si uporabljati svojo pamet!" je torej geslo razsvetljenstva. V tem odgovoru na vprašanje "Kaj je razsvetljenstvo?" povzema konigsberški filozof Immanuel Kant ob koncu razsvetljenske dobe obe bistveni značilnosti razsvetljenstva: njegovo kritiko tradicije in dogme kot varuhinj človeškega mišljenja in njegovo zaupanje edinole v razum pri spoznavanju resnici in pri

smiselnem

usmerjanju

življenja.

Novejše zgodovinopisje pa vidi v razsvetljenstvu odločilni korak evropskega mišljenja, s katerim je stopalo v novejšo zgodovino. Ta premik se zgodi v drugi polovici 18. Stoletja na vseh področjih življenja: v religiji, etiki, državi, pravu, znanosti in gospodarstvu. Predvsem po letu 1740 je "stoletje filozofije" (d'Alembert), pa tudi stoletje akademij, salonov in potovanj.

Najučinkovitejši med razsvetljenimi misleci je bil Francois Marie Aruet de Voltaire (1694-1778). Četudi je bil privrženec absolutne monarhije, jo je v svojih spisih kritiziral. Potegoval se je za uvedbo naravnega prava, osvoboditev kmetov iz osebne odvisnosti, odpravo privilegijev plemstva in duhovščine, odpravo nadvlade fevdalno organizirane cerkve. Prepričeval je vladarje, naj v okviru obstoječe oblasti uvedejo upravne in državne reforme ter s tem izvršijo svojo dolžnost kot najvišji predstavniki ljudstva. Prepričan je bil, da bo navsezadnje zmagal človekov razum. Veliko so mu pomenili pismeni stiki in razgovori s pruskim kraljem Friderikom II. In rusko carico Katarino II.

Leta 1748 izide delo barona Charlesa de Montesquieura "O duhu zakonov" (De l'Esprit des Loix). V svojem delu razloži, da so državljani lahko svobodni le, če je oblast deljena na zakonodajno, izvršno in sodno; če sta le dve od teh oblik oblasti združeni v isti osebi ali kolegiju, je konec svobode in zavladava tiranija. Zagovarjal je "svobodo- bratstvo- enakost", kar je pozneje postalo geslo francoske revolucije.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) je razširil kritiko absolutistične države z idejo o suverenosti ljudstva. V svojem glavnem delu Družbena pogodba je utemeljil državo kot pogodbo med ljudmi. Skušal je združiti idejo o svobodi in enakosti posameznikov z zamisljivo o njegovi vključitvi v družbo. V svojem nauku o neposredni demokraciji naj bi združenemu ljudstvu pripadala hkrati zakonodaja in vladanje. Posameznik naj bi se odpovedal svojemu egoizmu in se podredil skupni volji združenega ljudstva. Če si vlada prisvoji suvereno oblast ljudstva, se razveljavi družbena pogodba in posamezni državljani spet dobijo naravno svobodo. S tem je utemeljil pravico ljudstva do revolucije. Njegova zamisel o ljudski suverenosti se je razširila po Evropi.

"Naravna enakost med ljudmi je načelo, ki ga ne smemo nikoli prezreti. V družbi predstavlja temeljno pravilo, potrjeno s filozofijo in religijo. Če je videti, da obstaja med ljudmi na družbenih položajih temeljna enakost, je bila ta vpeljana le, da bi ljudje na trenutni stopnji svojega razvoja lažje dosegli skupni cilj, ki je v tem, da postanejo tako srečni, kakor to dopušča minljivi obstoj. Poleg tega je ta v očeh filozofov prav nepomembna neenakost le kratkotrajna. Od življenja do smrti je le korak in smrt napravi vse ljudi enake, tiste na najvišjih in izrednih položajih kot tiste na najnižjih in najmanj pomembnih. Če skupno dobro zahteva, da so podrejeni in poslušni, pa isto skupno dobro zahteva tudi, da najvišji upoštevajo pravice svojih podrejenih in izvajajo svojo oblast le zato, da jih osrečijo. Vsakdo, tudi najvišji, nima svojega položaja zaradi sebe samega, ampak izključno samo zaradi drugih, ne za njegovo lastno zadovoljstvo in osebni vzpon, ampak zaradi sreče in miru drugih; je torej kot človek. Po naravnih zakonih, več kot drugi? Ali ima boljšo dušo, več razuma? In če bi jo imel, so njegove zahteve po sreči, njegova potreba po zadovoljstvu močnejši kot njihovi?"

Razsvetljenci služijo reformi naklonjenim vladarjem, na katere je vplivalo razsvetljenstvo. Jožef II., veliki vojvoda Leopold Toskanski, Friderik Veliki in Katarina Velika sodelujejo v razsvetljenškem gibanju, dopisujejo si z razsvetljenci, jih pritegujejo na svoje dvore kot svetovalce, družabnike, ki znajo pripovedovati zabavne in zanimive reči, ali uradnike in v njihovem duhu uresničujejo reforme. Njihova povezava z razsvetljenstvom je dobila ime "razsvetljenski absolutizem".

Čeprav so reforme razsvetljenih absolutistov imele različne oblike in so zavzele različen obseg, pa so marsikje utirale pot k moderno organizirani državi in družbi. Vendar razsvetljeni absolutisti niso mogli odpraviti fevdalne ureditve, na kateri je temeljila njihova oblast. S tem ko so podpirali napredek gospodarstva in agrarni razvoj, so okrepilo lastno buržoazijo, na ta način pa dvigali tudi zavest meščanstva in kmetov.

Medtem ko je zahodno kulturo daleč v 17. Stoletje v bistvu določalo in jo prežemalo krščanstvo, pa v času razsvetljenstva v 18. Stoletju ta enotnost

mišljenja razpade. Odtlej se razvija velik del duhovnega življenja neodvisno od cerkva.

Razsvetljenci povezujejo vero in državo s človekom, vendar tako, da sta cerkev in država na svetu za človeka, ni pa človek na svetu za cerkev in državo. Iz tega tudi že sledi, kako razsvetljenci politično napadajo absolutizem: dokler absolutni vladar meni, da ga je postavila božja milost, ga ima razsvetljenstvo za nasprotnika.

Z razsvetljenskega stališča pokličejo vladarja podložniki in opravlja ta svoje delo za podložnike. Boj med absolutistično predstavo države in razsvetljensko zamislijo poteka v letih med 1740 in 1799 v gospodarskih in družbenih razmerah, katerih spreminjanje ta boj še zaostruje.

Razdobje med letom 1740 in francosko revolucijo postane tako v marsikateri državi Evrope razdobje "razsvetljenega absolutizma", zavezništva med reformističnim duhom in starim državnim sistemom, reforme od zgoraj, ki jo izvaja razsvetljeni monarh. Zgled te nove predstave o državi postanejo Prusija Friderika Velikega, veliko vojvodstvo Toskana v času Petra Leopolda in Avstrija pod Jožefom II. V takšni državi sta sicer vladarjeva oblast in gospodarstvo absolutna. Vendar se izvajanje oblasti v posameznostih ravna po dobro razumljivem skupnem interesu podložnikov. Za razsvetljenskega monarha država ni več kraljeva last, temveč služi blagorju podložnikov.